

ЗМІНИ В ТРАДИЦІЙНОМУ ПІСЕННОМУ ВИКОНАВСТВІ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕХОДУ ВІД АВТЕНТИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ ДО ФОЛЬКЛОРИЗМУ

A Проаналізовано трансформацію традиційного пісенного виконавства, яка була пов'язана з переходом від автентичного фольклору до фольклоризму. Розкрито сутність явища фольклоризму та його відповідність світогляду сучасної людини в контексті розвитку культури України періоду XX – початку XXI століття. Даний процес у результаті приводить до зміни більшості матеріальних компонентів автентичного фольклору, які впливають на його життєвість і здатність бути сприйнятним у традиційній формі. Висвітлено низку чинників історії культури України, які гальмували розвиток традиційного виконавства, його першочергових форм, а також породжували певне завмирання автентичного виконавства. У результаті на перший план виходить «продукт», який синтезує різні мистецькі явища, ті, що стосуються народної культури та популярного естрадного напрямку – фольклоризму.

Ключові слова: автентичний фольклор; фольклоризм; культура; традиційне пісенне виконавство

S *Ovcharenko Sviatoslav. Changes in Traditional Song Performance in the Process of Transition From Authentic Folklore to Folklorism.*

Transformation of traditional songwriting, which was associated with the transition from authentic folklore to folklorism has been analyzed. The essence of the phenomenon of folklorism and its correspondence to the outlook of the modern people in the context of the development of Ukrainian culture of the XX – turn of the XXI centuries has disclosed. As a result, this proces has started to change most of the material components of authentic folklore that affect its vitality and ability to be perceived in the traditional form. A number of factors in the Ukrainian cultural history have been highlighted, they have slow down the development of traditional performance, its primary forms, and have continued fading of authentic performance. As a result, the «product» that synthesizes various artistic phenomena, those relating to folk culture and popular pop - folklore, comes to the fore - folklorism.

Key words: authentic folklore; folklore; culture; traditional song performance

Овчаренко Святослав Вадимович, асистент кафедри музичного мистецтва, методист деканату факультету музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв, Україна

Ovcharenko Sviatoslav, assistant of the Department of Musical Arts, Methodist of the Dean's Office of the Faculty of Musical Arts of Kyiv National University of Culture and Arts, Ukraine

E-mail: ovcharenko-svyatoslav@ukr.net

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Наразі можна виділити чимало форм функціонування фольклору в музичному просторі України, що представлені різними виконавськими складами, що відрізняються за кількістю співаків, залученням музичних інструментів чи обраним специфічним регіональним вбранням. Дані гурти можна розрізняти за типом оперування з народно-пісенним матеріалом. Існує виконавство, що досить наближене до автентичних форм, проте, можна зазначити і про наявність таких виконавців, які скоріше мають статус до явища фольклоризму. Доволі мало уваги приділено усвідомленню внутрішніх передумов, пов'язаних із поступовим відходом від автентичних форм вокального виконавства та встановленням нових, які лише опосередковано пов'язані з фольклором. Дане питання і становитиме основу дослідження.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розуміння специфіки українського фольклору було здійснено провідною вітчизняною дослідницею

С. Грицею. Питання становлення явища фольклоризму в контексті сучасної культури України представлено в роботах А. Фурдичка. Особливості професійної підготовки виконавців народної пісні, значення народної творчості в історії розвитку культури сьогодення окреслено в праці Є. Хекало. У своїх працях Н. Рожанська вдавалася до теоретичного аналізу основних характеристик світогляду українського народу. Особливості функціонування різних музичних напрямів, які містять певні елементи фольклору, проаналізовано В. Тормаховою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри те, що різні форми фольклору набули широкого аналізу та висвітлення у мистецтвознавчій, культурологічній, музикознавчій літературі, актуальним є питання сутності тих змін, які були пов'язані з переходом від автентичного фольклору до фольклоризму. Причому ракурс наукової уваги стосується саме сфери традиційного пісенного виконавства.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей тих ідеологічних змін, які відбулись у традиційному пі-

сенному виконавстві під час переходу від автентичного фольклору до фольклоризму. Зокрема висвітлення даної мети передбачає окреслення основної термінології, звернення уваги на ті форми, що наявні у сучасній мистецькій практиці, а також виділення сутнісного навантаження змін.

Викладення основного матеріалу дослідження.

Звертаючись до дослідження фольклору, надзвичайно важливо відзначити, що більшість мистецьких явищ, представлених у сучасній культурі, мають лише опосередкований стосунок до автентичного фольклору, а здебільшого пов'язані з фольклоризмом. Варто надати уваги визначенню основних понять, які становитимуть основу дослідження.

За С. Грицею, «автентичний фольклор (грец. αὐθεντικός – справжній; англ. folk lore – букв. народне знання) – усна народна колективна творчість, пов'язана з конкретним середовищем виникнення та побутування, яку передають від покоління до покоління окремі індивіди – майстри слова, співу, гри – та гурти. Зокрема термін «автентичний фольклор» охоплює мовлення, музику, танець, жест, гру на народних інструментах тощо, матеріальний антураж, що супроводжує виконавське дійство (одяг, народні інструменти, засоби праці, наприклад, веретена, коси, рублі тощо, ритуальні символи-знаки – хліб, вінки, крашанки, вертеп тощо)» [1]. У цьому визначенні підкреслюється важливий зв'язок між різними компонентами обрядового фольклорного дійства, адже мова йде не лише про сам музичний матеріал, який виконується, а про те, що він має певне коло застосування, що доцільне у зв'язку з іншими компонентами системи – ритуалом, його символами, матеріальними втіленнями.

Основою автентичного фольклору є традиційне регіональне пісенне виконавство, причому його основною компонентою є репертуар, який пов'язаний зі специфічною манерою мовлення та співу, яка включає артикуляцію, тембральні характеристики, агогіку. Традиційне пісенне виконавство демонструє специфіку конкретного регіону країни, етнічної групи і виступає тим зовнішнім чинником, який містить глибокі внутрішні сенси.

Що ж стосується явища фольклоризму, то воно пов'язане не з цілісною системою автентичного фольклору, де всі компоненти взаємопов'язані та є такими, що відповідають світоглядним установками народу, виразом його міфологічних і релігійних уявлень, а лише з окремими проявами фольклору

А. Фурдичко, в центрі уваги якого посідають сучасні форми циркуляції фольклору та фольклоризму на телебаченні, вказує, що явище фольклоризму можна визначити як «наявність фольклорних елементів у пісенній творчості, яка виходить в ефір на ТБ, так і звернення до принципів фольклорного мислення в творчості виконавців і композиторів» [4, с. 962].

Які ж саме чинники сприяли переходу від автентичного виконавства до фольклоризму? Насамперед варто відзначити, що передумови для даного процесу починають виникати після того як встановлюється радянська влада. У даний період спостерігається пригнічення значення ролі фольклору, адже етнічна культура починає нівелюватися. Народнопісенна практика змінюється авторськими творами, які лише побіжно стосуються фольклору. Окрім цього, форми музикування, що були пов'язані з фольклорними обрядами, було замінено на принципово інші – які мали не ансамблевий, а хоровий склад, що орієнтувався на професійні форми виконавства. У 40-х роках ХХ ст. починає своє становлення професійне хорове виконавство, яке на шляху трансформації від аматорського, підвалинами якого був автентичний музичний фольклор, переставало бути компонентом етнічної культури народу. У дисертаційному дослідженні А. Фурдичко вказує, що «в умовах тоталітарного радянського суспільства фольклорно-етнографічні зацікавлення митців і вчених завжди наражалися на протидію державно-адміністративних структур» [5, с. 14]. Наприклад, опера

Є. Станковича «Коли цвіте папороть» була заборонена в Києві як така, що є «ідеологічно-шкідливою», відповідно не було можливості розвивати подібний напрям мистецької практики за радянських часів.

Навіть за сучасних умов розвитку народнопісенного традиційного виконавства, коли співаки свідомо прагнуть не лише транслювати фольклорний матеріал, а й відтворювати інші компоненти (діалектна мова, регіональна манера виконання), що притаманні культурі конкретного етносу, досить важко передати світоглядні настанови прадавніх українців, адже світ надзвичайно змінився з тих часів, коли створювалися автентичні пісні. Разом з тим дослідники (С. Грица, А. Іваницький, Є. Хекало та ін.) підкреслюють важливість установки, що спрямована на комплексне відтворення спадщини українського народу. Зокрема Є. Хекало, відзначає, що «молоді виконавці народних пісень мають важливе призначення, яке полягає в збереженні фольклорної спадщини, вивченні, поширенні та пропагуванні зразків народного мистецтва і національної співочої традиції, сприянні їхнього розквіту та укріпленні міцних позицій на рівні суспільства, держави, всього світу» [6, с. 235].

В українському музичному просторі можна віднайти чимало прикладів виконавства, які спрямовані на різні форми представлення фольклору. Сучасний дослідник А. Фурдичко виділяє декілька типів музичного контенту, який зараз представлений у телевізійному просторі. Насамперед це – традиційне виконавство фольклору, яке здійснюється різними колективами, що виконують матеріал, зібраний в експедиціях. Сюди ж долучається музичний матеріал, який має автентичний характер та відомий завдяки архівним записам. Інші виконавці використо-

вують окремі елементи фольклорного типу – це «відповідний інструментарій, традиційний костюм, тематику текстів, мотиви мелосу» [4, с. 965], причому вони поєднуються з аранжуванням, яке демонструє вплив сучасної музичної практики у плані гармонії, обраного інструментарію. Також існує тип представлення фольклору, який має лише певні елементи фольклорного мислення.

До першого типу виконавців можна віднести такі колективи, як «Древо», «Божичі» та низку інших, які намагаються зберегти форму традиційного народнопісенного виконавства, відтворювати цілісні обряди, використовуючи автентичний музичний матеріал, виконуючи його у манері, що має певні регіональні ознаки у лінгвістично-фонетичному та тембральному відношенні. До другого типу, який набагато поширеніший у сучасному мистецькому просторі України, варто віднести музичний продукт, який лише частково зберігає елементи народного та обрядового дійства. Це такі форми, де може зберігатись фольклорний музичний матеріал, традиційна манера співу, проте вони будуть уже виходити за межі того спрямування, що було описано вище. В якості прикладу може бути наведена діяльність гурту «Go-A», який був обраний для представлення України на пісенному конкурсі «Євробачення» в 2020 році. Його солістка, котра є випускницею кафедри фольклористики та народнопісенного виконавства КНУКіМ, використовує автентичні пісні, що зберігають містично-обрядове значення. Разом з тим костюми, в яких виступає гурт жодним чином не пов'язані з народною культурою. Так само елементи аранжувань, музичні інструменти (окрім сопілки), що використовуються учасниками колективу, належать до принципово іншої сфери музичної творчості.

До третьої ж групи можуть бути віднесені проекти виконавців гурту «ДахаБраха», учасники якого в 2020 році отримали «Шевченківську премію» за альбом 2016 року «Шлях». Їхній музичний матеріал лише частково зберігає риси фольклорного мислення і може бути повністю віднесений до явища фольклоризму. «З одного боку, музичний бік композицій безперечно пов'язаний з українським народним мелосом: використовуються цитати з народних пісень, виникають композиції в «народному дусі». Проте це не ті пласти «народності», що пов'язані з танцювальним началом чи з піснями, які виконуються під час свят. Це скоріше обрядово-ритуальне звучання, яке занурює слухачів у стан трансу, де кожен стає учасником первісної синкретичної дії» [3, с. 90]. А. Фурдичко відносить діяльність даного гурту до таких, що «максимально точно намагаються відтворити давній мелос у сучасній формі, аранжуванні, слідує за діалектною мовою давніх текстів, самостійно організують фольклорні експедиції» [5, с. 16], що є безумовно позитивною ознакою.

Нині поява фольклоризму та його активний розвиток виступає в якості провідних форм циркуляції народнопі-

сенного матеріалу. Традиційне пісенне виконавство наразі здебільшого сприймається як форма збереження та трансляції елементів фольклору, аніж як форма його побутування. Дана зміна сутнісного спрямування пов'язана зі світоглядними орієнтирами сучасної людини. Фольклор набуває значення сакрального прадавнього знання. Проте його глибинне розуміння у первинному значенні є недоступним для людей, які не є заглибленими в усі компоненти цієї культури. Натомість шлях включення його до естрадної культури надає йому більшої життєвості. «Традиційні народні мотиви почали звучати сучасно та доступно для загалу, оскільки, ментальні зв'язки з народною культурою дають нові можливості популярної естрадної інтерпретації. Ладові засоби, притаманні українській фольклорній музиці, застосовані в творах сучасних естрадних виконавців, дозволяють сприймати та усвідомлювати національну музичну спадщину в буденних ситуаціях» [7, с. 3]. Тобто саме традиційне пісенне виконавство починає набувати роль провідника у прадавніх формах культурного спадку предків. У поєднанні із сучасними ритмами, одягом, музичними інструментарієм фольклорний компонент набагато легше сприймається. Подібна його популяризація може бути оцінена як закономірний результат розвитку культури.

Власне Н. Рожанська наголошує на таких світоглядних настановах сучасного українця: «1) спрямованість на філософію життя; 2) пов'язаність із землею; 3) це синтез світоглядів Сходу і Заходу; 4) релігійність; 5) ідеалізм, ідеалізація жіноцтва; 6) брак теоретичних зацікавлень; 7) спрямування на етичну проблематику; 8) перевага почуттів над розумом, важлива роль любові; 9) величезне значення родини; 10) індивідуалізм, нахил до приватної власності» [2, с. 51].

Визначено низку ознак: варіативність, усна форма побутування тощо, які безпосередньо вказують на фольклор і були закладені в українській ментальності з прадавніх часів. Тобто наразі ті зміни, що відбулись при переході з автентичного фольклору до фольклоризму у традиційному виконавстві, пов'язані з трансформацією життєвіту українця, тим, що сучасні форми легше сприймаються сучасною публікою. Разом з тим не можна відкидати й того, що розвиток суспільства залежить від різних чинників, де взаємопов'язані політичні, економічні, релігійні, соціальні, мистецькі компоненти. На думку А. Фурдичка: «фольклоризм в умовах сучасного, швидко змінюваного, глобалізованого й урбанізованого суспільства... може стати дієвим інструментом у розкритті взаємозв'язків високої (елітарної) і масової (популярної) культури, а також у дослідженні закономірностей творчості народних, аматорських і професійних митців» [5, с. 1].

Висновки з даного дослідження. Зміни в традиційному пісенному виконавстві в процесі переходу від автентичного фольклору до фольклоризму є результатом

закономірного процесу розвитку культури, обумовлені тими умовами, що супроводжували становлення української національної своєрідності. Наразі співаки, які працюють у напрямі традиційного пісенного виконавства обирають здебільшого фольклоризм, аніж автентичний фольклор за рахунок того, що неможливо відтворити повноцінно цілісну культуру, у якій було сформовано фольклорні зразки. Натомість розвиток музичної практики актуалізує ті форми, що дозволяють синтезувати здобутки фольклору із сучасним музичним інструментарієм, візуальним оформленням, новими сенсами.

Перспективи подальших розвідок можуть знаходитись у царині дослідження діяльності тих гуртів, які зберігають у якості константи традиційну виконавську співочу манеру, додаючи до неї нове сучасне тло, яке б сприяло розкриттю глибоких сутнісних сенсів фольклору України.

Список використаних джерел

1. Грица С. Й. Автентичний фольклор. *Енциклопедія сучасної України*. Київ, 2001. Т. 1. С. 94. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42412.
2. Рожанська Н. В. Основні характеристики світогляду українського народу: теоретичний аналіз. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Соціологія. 2014. Вип. 232, т. 244. С. 49–53.
3. Тормахова В. М. Характерні особливості стилю World music крізь призму творчості гурту «Даха-Браха». *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2016. № 1. С. 89–92.
4. Фурдичко А. О. Музичний фольклор і фольклоризм на сучасному українському телебаченні. *Народознавчі зошити*. 2017. № 4 (136). С. 961–970.
5. Фурдичко А. О. Процеси фольклоризму в пісенно-музичному мистецтві України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства: 26.00.01. Київ, 2019. 30 с.

6. Хекало Є. Особливості професійної підготовки виконавців народної пісні, її значення в історії розвитку пісенної культури сьогодення. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8, ч. 1. С. 234–238.
7. Furdichko A. O. Ukraine pop-folk beginning of the XXI century. *Sciences of Europe*. 2017. № 16-2. С. 3–6.

References

1. Hrytsa, S. Y. (2001). Avtentychnyi folklore [Authentic folklore]. In *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine]* (Vol. 1, p. 94). Retrieved from http://esu.com.ua/search_articles.php?id=42412 [in Ukrainian].
2. Rozhanska, N. V. (2014). Osnovni kharakterystyky svitohliadu ukrainskoho narodu: teoretychnyi analiz [The main characteristics of the outlook of the Ukrainian people: a theoretical analysis]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiiia". Serii: Sotsiologhiia [Scientific works of the Petro Mohyla Black Sea State University of the Kyiv-Mohyla Academy complex. Series: Sociology]*, 232 (Part 244), 49-53 [in Ukrainian].
3. Tormakhova, V. M. (2016). Kharakterni osoblyvosti stylu World music kriz pryзму tvorchosti hurtu "DakhaBrakha" [Characteristic features of the World music style through the prism of creativity of the band "DahaBrahha"]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv [Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts]*, 1, 89-92 [in Ukrainian].
4. Furdichko, A. O. (2017). Muzychnyi folklor i folklorizm na suchasnomu ukrainskomu telebachenni [Musical Folklore and Folklorism on Modern Ukrainian Television]. *Narodoznavchi zoshyty [Ethnographic notebooks]*, 4 (136), 961-970 [in Ukrainian].
5. Furdichko, A. O. (2019). Protsesi folklorizmu v pisenno-muzychnomu mystetstvi Ukrainy (kinets XX – pochatok XXI st.) [Processes of Folklorism in the Song and Music Art of Ukraine (end of XX - beginning of XXI century)]. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
6. Khekalov, Ye. (2013). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky vykonavtsiv narodnoi pisni, yii znachennia v istorii rozvytku pisennoi kultury sohodennia [Features of vocational training of performers of folk song, its importance in the history of song culture development today]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia [Problems of modern teacher training]*, 8 (Part 1), 234-238 [in Ukrainian].
7. Furdichko, A.O. (2017). Ukraine pop-folk beginning of the XXI century. *Sciences of Europe*, 16-2, 3-6.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 06.04.2020